

Adli DNA Bankalarının İnsan Hakları Boyutuyla Değerlendirilmesi*

The Analyse of Forensic DNA Databanks within The Human Rights Dimension

Zeynep REVA^a

Özet: Bu çalışma adli DNA bankalarını medikolegal boyutuyla ve insan hakları boyutuyla karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Metodoloji: Çalışma, literatürdeki araştırma ve verilerin sistematik analizine dayanmaktadır. Literatür taraması “Google Akademik”te Temmuz 2018 ve Kasım 2018 tarihleri arasında “adli DNA bankası” ve “biyobanka” kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Bulgular: Gerek dünyada gerekse de ülkemizde artan cinayet ve cinsel saldırı suçlarında DNA verisi, kriminal olayın aydınlatılması sürecinde kilit role sahip olmaktadır. DNA verisi suçluların bulunmasına yardımcı olduğu gibi masum kişiler için de masumiyet delili oluşturmaktadır. DNA verisinin suçla mücadele ve suçun aydınlatılması sürecinde bu denli güçlü ve güvenilir bir delil olduğunu keşfeden pek çok ülkede DNA bankaları oluşturulmaktadır. Hükümlülerden, şüphelilerden ve olayı yerinden elde edilen DNA verilerinin saklandığı DNA veri bankaları kriminal amaçlı araştırmalarda başarılı sonuca ulaşılması olasılığını artırmaktadır. Ancak DNA veri bankaları kriminal olayların çözümlenmesi için önemli faydalar sağlamasına karşın kişisel verilerin gizliliği, insan hakları ve özgürlükler bakımından taşıdığı potansiyel riskler nedeniyle tereddütlere neden olabilmektedir. Sonuç: Adli genetik incelemelerin ve DNA analizlerinin teknoloji ile birlikte gelişmesi; DNA veri bankalarının kurulmasına ve kurulacaksa da bunun hangi sınırlamalar ve kurallar dahilinde yapılacağına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Adli DNA bankaları konusu sadece tıbbi, etik ve hukuki boyutları ile değil aynı zamanda temel hak ve özgürlükler boyutu ile de ele alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: DNA veri tabanı; DNA parmak izi; biyobanka; kişisel verilerin gizliliği

--

Abstract: This study aims to analyse the forensic DNA banks with the medicolegal and human rights dimensions within the framework of comparative law. Methodology: The study is based on a systematic review and analysis of research and data in the literature. The literature review was conducted using the words “forensic DNA bank” and “biobank” in “Google Scholar” between July 2018 and November 2018. Findings: DNA profiling has a key role in fighting and solving the crimes especially in the homicide and sexual assault crimes. DNA database provides a significant evidence not just in catching offenders but also exonerating the innocent. DNA databanks are being created in many countries which are aware of the power of the DNA data as an extremely strong evidence. The DNA data banks, which include DNA data obtained from convicts, suspects and the crime scene, increase the likelihood of success in criminal investigations. However, DNA data banks provide significant benefits for the analysis of forensic cases, they cause hesitations due to the potential risks they may have in terms of personal data privacy, human rights and freedoms. Conclusion: The development of forensic genetic studies and DNA analysis through technology has led to discussions on creating DNA databanks

*Bu makale; 14.12.2018 tarihinde Bezmialem Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 1. Uluslararası Sağlık Hukuku Kongresi'nde sunulan ve fakat tam metin kitabına gönderilmeyen sözlü bildiri genişletilerek hazırlanmıştır.

^a Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul - Türkiye ✉ z_reva@yahoo.com

Gönderim Tarihi: 17.12.2022 • Kabul Tarihi: 25.12.2022

and the limitations of these rules and regulations. The issue should be addressed not only with its medical, ethical, and legal aspects but also with regard to the fundamental rights and freedoms.

Key words: DNA database; DNA fingerprint; biobank; personel data privacy.

GİRİŞ

Biyomedikal alanda yaşanan yeni gelişmeler insan hakları hukuku alanında önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yeni sorunlar biyoteknolojideki yeni gelişmelerin yansımaları olarak dünya genelinde pek çok tartışmaya neden olmaktadır (1,2).

Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi kişisel veri olarak tanımlayan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu; kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verilerini de özel nitelikli kişisel veri olarak tanımlamaktadır (3). Biyometrik ve genetik veri olması nedeniyle özel nitelikli kişisel verilerden olan deoksiribonükleik asit (DNA) kişisel verilerin belki de en önemlisidir. DNA, bireysel genetik özelliklerin temel yapı taşıdır. DNA, insan vücudundaki tüm hücrelerin bileşeni olup, bir insanın tüm hücrelerindeki DNA aynıdır. Bir insanın kanındaki DNA ile tükürüğündeki DNA aynıdır. DNA çok kuvvetli bir delildir (4).

Adli bilim uzmanları, bir suç mahallinde bulunmuş kan, meni, deri, tükürük veya saçta bulunan DNA'yı kullanarak bir failin kimliğini belirleyebilirler. Bu işleme "genetik parmak izi çıkarma" veya "genetik profillemeye" denir. DNA profillemesinde, tekrarlı diziler (mikrosatelit ve minisatelit) içeren DNA'nın değişken kısımlarının uzunlukları belirlenir, bunlar farklı insanlarda karşılaştırılır. Bu yöntem bir suçlunun tanınması için son derece güvenilir bir yöntemdir (5). DNA kimliklendirme testinin parmak izinden bu yana kriminal araştırmalarda en önemli gelişme olduğu görülmektedir. Tükürük, deri, kan, saç DNA analizi ve teknolojisi suçluları tespit etmede polis, savcı, davalı ve mahkemelerde geniş bir kapsamda kullanılmaktadır. The National Research Council of the National Academy of Sciences tarafından DNA'nın adli olgularda kullanımı üzerine yapılan bir çalışmada; DNA delilinin güvenilirliği daha önce yanlışlıkla tutuklanan bazı insanların aklanmasını sağlamıştır. Bu yüzden DNA kimliklendirmesi sadece suçluları yakalama yöntemi değil aynı zamanda ciddi suçlardan tutuklanmış masum şüphelilerin de aklanması yöntemlerinden birisidir (6).

DNA profillemesi 1984'te Britanyalı genetikçi Dr. Alec Jeffreys, tarafından geliştirilmiş olup, DNA parmak izi (fingerprint) terimi de yine ilk defa Dr. Alec Jeffreys tarafından kullanılmıştır (7). DNA teknolojisinin ilk önemli uygulaması, Leicester'daki cinayetlerinin çözülmesinde gerçekleşmiştir (8). 1983 ve 1986 yıllarında Lynda Mann ve Dawn Ashworth isimli iki kız çocuğu cinsel saldırıya uğradıktan sonra öldürülmüştü. Bunun üzerine Dr. Alec Jeffreys'in DNA parmak izi teknolojisinden yararlanarak bölgede tarama yapılmıştır. Soruşturma sürecinde katil zanlısı olarak tutuklanan 17 yaşındaki Richard Buckland'ın DNA profili, mağdurlar üzerinde bulunan ve aynı kişiye ait olduğu sabit olan DNA profili ile uyuşmamış ve masumiyeti ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine bölgede oturan 13-30 yaş arasındaki 5.511 erkeğe DNA örneği verme çağrısında bulunulmuştur. Ancak çağrı sonucu elde edilen hiçbir DNA profili mevcut fail profili ile uyuşmayınca, araştırma ilk aşamada neticesiz kalmıştır. Kısa bir süre sonra tesadüfen bir barda birkaç kişinin kendi arasında yaptığı bir sohbetle kulak misafiri olan birinin, duyduklarını kolluk kuvvetleriyle paylaşmasıyla, olayın seyrini değiştirecek bir gerçek gün ışığına çıkmıştır. Sohbetinde, Colin Pitchfork adındaki bir kişi toplu DNA analizi çağrısına uymayarak, analiz yaptırmaya kendisinin yerine başkasını yolladığından söz etmiştir. Yapılan soruşturmada gerçekten de Pitchfork'un işyerinden bir meslektaşı ile 200 pound karşılığında kendi kimliği ile DNA analizi yaptırmaya konusunda anlaşmış olduğu ortaya çıkmıştır. En nihayetinde Pitchfork'tan alınan biyolojik örnek üzerinde yapılan DNA testi ile elde edilen profil, iki mağdurun üzerinden elde edilen DNA profiliyle eşleşmiştir. Bu vesileyle 1988 yılında Colin Pitchfork, dünyada DNA profili aracılığı ile yargılanıp suçlu bulunan ilk kişi olmuştur (9).

DNA kimlik izi teknolojisi böylece hem masumiyeti hem de suçluluğu ispat edebilme gücü olan bir teknoloji olarak rüştünü ispat etmiştir. DNA verisinin kriminal olgularda çok güçlü bir delil olduğu ortadadır. Bu da başta İngiltere olmak üzere kimi ülkeleri suçla mücadele ve suçluları yakalama konusunda DNA teknolojisinden maksimum düzeyde yararlanmayı mümkün kılan DNA veri bankaları kurmaya yöneltmiştir.

Genetik incelemelerin ve DNA analizlerinin teknolojiye paralel olarak gelişmesi, DNA veri bankalarının kurulması ve kurulacaksa da bunun hangi sınırlamalar ve kurallar dahilinde yapılacağı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Konu sadece tıbbi, etik ve hukuki boyutları ile değil, “kişisel verilerin gizliliği boyutu” ile de ele alınmalıdır.

Bu çalışmada, DNA veri bankalarının faydaları ve zararları ile dünyadaki ve ülkemizdeki uygulamaları hakkında genel bilgiler paylaşıldıktan sonra konu kişisel sağlık verilerinin gizliliği mevzuatı kapsamında ele alınacaktır.

1. DNA VERİ BANKALARININ FAYDALARI

DNA kimlik izi teknolojisi böylece hem masumiyeti hem de suçluluğu ispat edebilme gücü olan bir teknolojidir. DNA veri bankaları hükümlü, şüpheli ya da tutukluların yanak mukoza sürüntü (swap) örneklerinden ya da saç-kıl köklerinden elde edilen verilerin kodlanarak biriktirilmesi, başka durumlarda bulunan delillerle karşılaştırılması esasına dayanmaktadır. Olay yerinden elde edilen kan, kıl ve diğer delillerden elde edilen veriler banka verileri ile karşılaştırılmaktadır (10).

DNA veri bankalarının faydalarını; faili meçhul olaylarda azalma, kriminal olayların daha kolay ve daha kısa sürede çözülmesi, toplumun güvenlik güçlerine ve yasalara olan inancında artış, güvenlik birimlerinin zaman, iş gücü ve finansal maliyetlerinin düşürülmesi, suç isnadı iddialarında belirgin azalma ve caydırıcılık olarak belirlemek mümkündür. Kişisel DNA bilgilerinin veri bankasında bulunduğunu ve herhangi bir suç işlediği takdirde yakalanma ihtimalinin yüksek olduğunu bilen bazı kişiler bakımından caydırıcı olabilmektedir (11).

İsveç'te 1 yılda 1800 olay, Kanada'da 5 aylık sürede 359 olay, ABD'nin Florida eyaletinde son iki yılda şüpheli yakalanamayan 1000 olay, İngiltere'de haftada yaklaşık 1000 olay DNA veri bankası sayesinde aydınlatılmaktadır (12,13). Suç mahallinde suçlu tarafından bırakılan kan lekesi veya meni içeren bir sürüntüden DNA profili yapılabilsen de bu DNA verisinin karşılaştırma yapılabileceği bir DNA veri bankası olmadığı takdirde çoğu zaman vakada sonuç elde edilemeyecektir (14).

Evrensel DNA veri tabanları, kayıp şahıslar ve kitlesel felaketlerle ilgili araştırmalara da yardımcı olabilecektir. Örneğin, tanımlanamayan organların bulunduğu birden fazla ölümlü sonuçlanan bir havayolu kazasında bu veri tabanları değerli bir kaynak olacaktır. Aile üyelerinin DNA testine başvurmaları gerekmeyecek, felaket ortamından kalanlar evrensel veri tabanı içinde kontrol edilebilecek ve cesedi tanımlamak için gereken süre azaltılacaktır (15).

2. DNA VERİ BANKALARININ SAKINCALARI

DNA veri bankaları ile ilgili en büyük sakınca kişisel özgürlüklerin kısıtlandığı, bireylerin her daim izlendiği bir dünyaya açılan yol olması ve adeta “şüpheli”lerden oluşan bir topluma dönüşme riskidir. Adli DNA bankaları kişilerin “fişlenmesi” ve “kişisel verilerinin usulüne uygun olmadan işlenmesi ve paylaşılması” potansiyeli nedeniyle çokça eleştiriye maruz kalabilmektedir. Adli DNA bankalarındaki DNA verilerinin amaç dışına çıkılarak işverenler, sigorta şirketleri ya da biyomedikal endüstriyle paylaşılması risk ve endişesi de mevcuttur. DNA veri bankalarındaki verilerin analizinde yapılabilecek hatalar ve hatta kötü niyetli davranışlar masum insanların mahkum olmasına neden olabilecektir. Gelişen teknoloji sonucunda DNA örneklerinden kişinin tüm genetik yapısının tam olarak çözümlenmesi ve bu teknolojinin bugün kimliklendirme amacıyla kullanılanlara benzer, ucuz ve tek kullanımlık kitler haline gelmesi çok zaman almayacak gibi görünmektedir (10). Bu

durumda elde edilen bilgilerin kötü niyetli kişilerin eline geçmesi ya da yönetimler tarafından; biyolojik, fizyolojik, ırki, hastalık temelli bilgilerin tanımlanması gibi amaçlarla kullanımının yasal hale getirilmesi ya da yasal olmayan yol ve amaçlarla kullanılması sosyal yapıda ciddi sorunlara neden olacaktır. Yasaklamalar ile hukuki düzenlemelerin ve ceza tedbirlerinin de bu soruna tek başına çözüm getirebileceğine inanmak güç görünmektedir (10). DNA bilgileri, yolsuzluğa konu olabilir ve bu bilgiler hiçbir surette eline geçmemesi gereken kişilere bazı suiistimalci kişiler tarafından aktarılabilir ve satılabilir.

DNA verisinin sadece suçlanan kişi değil, tüm akrabalık ilişkisi ile bağlı olduğu kişiler hakkında bilgi içermesi de bir başka önemli sakınca olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü konudan tamamen bağımsız bir kişinin kişisel verileri de ılgisiz bir şekilde elde edilmiş olacaktır.

DNA bankaları ile ilgili doğru sınırlandırmalar konulmadığı takdirde sigorta şirketlerinin işlemleri başlatmak için genetik bilgilerinizi istemeleri olası hale gelebilecek ve hatta belki de yasal ve yasadışı yollarla bu bilgilerinizi sigorta şirketlerinin ellerine geçmesi mümkün olabilecektir.

Dijitalleşen dünyada veri muhafazası artık elektronik ortamda yapıldığından DNA bankalarının da elektronik ortamda saklanırken alınacak önlemler konusunda da henüz bir fikir ve uygulama birliği oluşmamış olması da bir başka sakınca olarak belirlemektedir. Gelişen bilgisayar teknolojisi ve korsanlığı nedeniyle korunma zamanla daha güç hale gelmiştir. Bilgilerin çalınması, casusluk ve ticari ve benzeri amaçlarla kullanılması olasılığı da mevcuttur. Bu da kişisel verilerden olan DNA verilerinin çok geniş bir kapsamda ve kolaylıkla yanlış kişilerin eline geçebilmesine zemin hazırlamaktadır.

3. DNA BANKASI UYGULAMALARI

DNA'nın etkin ve güvenilir delil olduğunun ayırıcında olan ülkelerde DNA veri bankaları kurulmaktadır. Artık DNA bankalarının kurulup kurulması değil, kurulacak DNA bankalarındaki hangi verilerin, hangi şart ve sınırlamalar altında ne kadar süreyle tutulacağı konuları tartışılır hale gelmiştir.

İngiltere, İsviçre, Avusturya, Hırvatistan ve Slovenya'da kayda giren her suçta DNA örnekleme yapılması benimsenmiştir. Almanya ve Finlandiya'da 1 yıl, Danimarka'da 1.5 yıl, Türkiye'de 2 yıl ve Macaristan'da 5 yıldan uzun süre hapis cezasını gerektiren hallerde, DNA örnekleme yasaldır. İsveç, Belçika, Fransa ve Hollanda'da ise ciddi suçlarda bu işlem yapılmaktadır (10). Almanya, Norveç, Belçika'da mahkeme kararı sonrası örnekleme yasal olarak kabul edilirken, Türkiye'de alınan materyal 24 saat içinde mahkeme onayına sunulmakta ve mahkemeden onay alan delil hukuka uygun delil olarak kabul edilmektedir (10).

Adli amaçlarla alınan DNA profillerinin DNA bankasından silinmesinde de farklı düzenlemeler vardır. Örneğin; İngiltere, Avusturya, Finlandiya ve Norveç mahkûm profillerini bankadan hiçbir zaman silmemektedir. Diğer ülkelerin çoğunda, DNA profillerinin cezaevinden çıkışı izleyen 5 ila 20 yılda silinmesi öngörülmüştür. Şüphelilerle ilgili uygulamalarda da farklılıklar vardır. İngiltere dışındaki ülkelerde, bir suç işlediğinden şüphelenilen, ancak yargılanmasına gerek görülmeyen ya da beraat edenlerin profilleri, kişi gönüllü olarak bankada kalmasına izin vermediği takdirde silinmektedir. Karşılaştırma için şüphelilerden alınan kan ve tükürük gibi biyolojik örnekler Avusturya, İngiltere, Danimarka, Finlandiya, Macaristan, Slovenya ve İsviçre'de yeni bir incelemeye olanak vermek üzere muhafaza edilebilmekte, diğer ülkelerde ise işverenler, sigorta şirketleri ya da biyomedikal endüstriyle paylaşılacağı korkusuyla imha edilmektedir. Portekiz'de 2005 Mart ayının başında işbaşına gelen Jose Socrates hükümeti, tüm vatandaşların dahil olduğu bir yapı kurmak istediğini ilan etmiş ve vatandaşlarına "iyi vatandaşların korkması için bir neden olmadığı, her iyi vatandaşın DNA bankasına DNA vermesinin istendiğini" bildirmiştir (10). Hükümlü, tutuklu ve şüphelinin ötesine geçip tüm vatandaşların DNA verisinin potansiyel suçlu imiş gibi DNA veri bankasına kayıt edilmesi fikri, hem insan hakları hem de kişisel verilerin gizliliği bakımından fırtınalar koparacak tartışmalara konu olacak niteliktedir.

3.1. DNA Bankasına Kayıt Olma Kriterleri

DNA veri bankaları için hükümlü indeksi, şüpheli indeksi, olay yeri indeksi ve kayıp kişiler indeksi gibi indeksler mevcuttur. Kayıp kişiler indeksi, kimliği meçhul ceset ve biyolojik kalıntılardan ve kayıp kişiler ile yakınlarından alınan DNA örneklerinden oluşmaktadır ki bu indeksin diğer indekslerden farklı bir veri tabanında saklanması ve diğer indekslerle karşılaştırılmaması önerilmektedir (11).

Failden örnek alınması konusunda yaygın bir çeşitlilik mevcut olup bunu hükümlü ve şüpheli olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

1) Hükümlü: Ulusal veri bankasında DNA analiz sonuçlarının toplanma kriterleri ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermektedir. Bazı ülkeler endikasyon modelini temel alarak kapsama alınacak suçları tek tek saymış, bazıları ise alınan cezanın süresini (süre modeli) temel seçim kriteri olarak kabul etmiştir. Başlangıçta hemen hemen her ülke ırza geçme, cinayet gibi suçları içeren DNA bankaları ile başlamış, sonraları da kaçırma, hırsızlık, kundaklama, terörizm gibi suçları kapsama almışlardır (13,) (Tablo 1).

Tablo 1: Hükümlü İndeksine Kayıt Kriteri

Hükümlü İndeksine Kayıt Kriteri	
Ülke	Kriter
Almanya	Suçları tek tek saymış (numerus clausus) ve ek mahkeme kararı aramıştır.
İsveç	Cezai müeyyidesi iki yılın üzerinde olan suçlardan hüküm giyenlerin DNA profilleri veri bankasında toplanmaktadır.
Hollanda	Dört yılın üzerinde cezası olan suçlar.
İngiltere	Hürriyeti kısıtlayıcı ceza verilmesini gerektiren her türlü suçtan hüküm giyenler.
Norveç	Adam öldürme, müessir fiil, ırza geçme gibi bazı ciddi suçlardan hüküm giyenler.
Fransa	Irza geçme suçundan hüküm giyenleri kapsama dahil etmiştir.

2- Şüpheli: Şüpheli indeksine kayıt koşulları da farklılık içermektedir (11).

Tablo 2: Şüpheli İndeksine Kayıt Kriteri

Şüpheli İndeksine Kayıt Kriteri	
Ülke	Kriter
İngiltere	Kayıt altına alınan her türlü suç nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Avusturya	Kayıt altına alınan her türlü suç nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Hırvatistan	Kayıt altına alınan her türlü suç nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Slovenya	Kayıt altına alınan her türlü suç nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Almanya	Cinsel saldırı gibi bir ciddi bir suç konusu ise ve 1 yılın üstünde cezai müeyyidesi varsa tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Finlandiya	Cinsel saldırı gibi bir ciddi bir suç konusu ise ve 1 yılın üstünde cezai müeyyidesi varsa tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Danimarka	Cinsel saldırı gibi ciddi bir suç konusu ise ve 1,5 yılın üstünde cezai müeyyidesi varsa tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
İsveç	Yasada sayılmış (numerus clausus) ciddi suçlar nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
Macaristan	Yasada sayılmış (numerus clausus) ciddi suçlar nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.
ABD	Tekساس, Luisiana ve Virginia eyaletlerinde; yasada sayılmış (numerus clausus) ciddi suçlar nedeni ile tutuklanmış kişilerden DNA veri bankası için örnek alınmaktadır.

3.2. DNA Bankasından Çıkarılma

Bir kez DNA veri bankasına kayıt edilen bir verinin DNA veri bankasından silinmesi konusunda ülkeler arasında tam bir çeşitlilik mevcuttur. Bazı ülkeler veri tabanına giren bir veriyi kayıtlardan çıkarmazken, bazıları ise cezanın tamamlanmasını takiben belli bir süre geçtikten sonra DNA verilerini veri tabanından çıkarmaktadır (11) (Tablo 3).

Tablo 3: DNA Verisinin DNA Veri Bankasından Çıkarılması

Ülke	DNA Verisinin DNA Veri Bankasından Çıkarılması	
	Hükümlü	Şüpheli
İngiltere	Hiçbir koşulda veri imha edilmiyor.	Şüpheli beraat ettiğinde veri imha ediliyor.
Avusturya	Hiçbir koşulda veri imha edilmiyor.	Şüpheli beraat ettiğinde veri imha ediliyor.
Finlandiya	Hiçbir koşulda veri imha edilmiyor.	Şüpheli beraat ettiğinde veri imha ediliyor.
Danimarka	5-20 yıl sonra imha ediliyor.	Beraatten 10 yıl sonra imha ediliyor.
Almanya	5-20 yıl sonra imha ediliyor.	Şüpheli beraat ettiğinde veri imha ediliyor.
Macaristan	5-20 yıl sonra imha ediliyor.	Şüpheli beraat ettiğinde veri imha ediliyor.
İsviçre	5-20 yıl sonra imha ediliyor.	Şüpheli beraat ettiğinde veri imha ediliyor.

3.3. DNA Bankasındaki DNA'nın İmhası

Halen tartışmalı olan konulardan birisi de DNA profili elde edildikten sonra biyolojik örneğin ya da izole edilen DNA'nın saklanıp saklanmayacağı hususudur (11) (Tablo 4).

Tablo 4: DNA Örneğinin İmha Edilmesi

DNA Örneğinin İmha Edilmesi		
Hiçbir koşulda DNA örneğini imha etmeyen ülkeler	İngiltere, Avusturya, İsviçre, Finlandiya, ABD'deki tüm eyaletler	Gerekçesi: <ul style="list-style-type: none"> • Veri bankası ile inceleme konusu örneğin uyumu söz konusu olduğunda teyit amacı ile analizin tekrarlanabilmesi. • Uyum halinde güvenilirliği artırmak için hem inceleme konusu biyolojik örneğin, hem de veri bankasındaki uyum gösteren kişiye ait örneğin DNA'sında çalışılan lokus²⁵ sayısını artırmak. • Gelişen teknoloji ile birlikte daha bilgi verici lokusların sisteme eklenmesi ya da daha hızlı ve daha ucuz sistemlerin bulunması halinde veri tabanını yeni sisteme uyumlu hale getirebilmek için analizin tekrarlanma gerekliliği.
.DNA profili veri bankasından çıkarılır çıkarılmaz DNA'yı imha eden ülkeler	Almanya Hollanda Norveç Belçika	Gerekçesi: <ul style="list-style-type: none"> - Özel hayatın ve kişisel verilerin korunması gerekliliği. - DNA izolatının kötüye kullanımının söz konusu olabileceği.

3.4. DNA Banklarına Kayıtta Rıza

Birçok ülkede hükümlüler için rıza aranmamaktadır. Kanada'da ise suçlar ağırlık derecesine göre ikiye ayrılmıştır. Birinci derecede önemli bir suçtan hüküm giymiş kişilerde rıza koşulu aranmazken ikinci derecede önemli suçlardan hüküm giyenlere kişisel karar verme hakkı tanınmaktadır (16).

4. DÜNYADA DNA VERİ BANKALARI

İlk informal DNA veri tabanı 1986 yılında İngiltere'nin Leicester kentinde gerçekleşen cinsel saldırı sonrası öldürme suçunun (Colin Pitchfork olayı) aydınlatılması sürecinde bölgede yaşayan 13-30 yaş aralığındaki 5.511 erkekten elde edilen DNA örnekleriyle oluşturulmuştur (9). Akabinde, 1991 yılında Londra'daki Metropolitan Polis Adli Bilimler Laboratuvarı 1980'lerin ortalarından itibaren çalışmış olduğu tüm örneklerin

DNA profillerini “ad hoc” olarak bilgisayar ortamına aktarmaya başlamıştır. Bu veriler o yıllarda işlenen cinsel suçların faillerinin yakalanmasında anahtar rol oynamıştır. Ancak 1992 yılında bu veri bankası Avrupa konvansiyonunun insan hakları ve kişisel verilerin korunması ile ilgili yaptırımları nedeni ile lağvedilmiştir (17).

Amerika Birleşik Devletleri’nde, 1991 yılındaki çöl fırtınası hareketi sırasında kaybolan ya da ölen felaket mağdurlarını kimliklendirme amacı ile Silahlı Kuvvetler Patoloji Enstitüsü’nde ilk formal DNA bankası kurulmakta idi. İleriki yıllarda enstitünün bu konudaki deneyimleri, adli DNA bankalarının oluşturulmasının temel taşı olmuştur (18). 1980’lerin sonlarında dünyadaki DNA veri bankaları ile ilgili ilk yasa ABD’nin bazı eyaletlerinde oluşturulmuştur. Bu arada FBI (Federal Bureau of Investigation), CODIS (Combined DNA Index System) sistemini eyalet veri bankalarını oluşturmak ve verilerin paylaşımını sağlamak amacı ile geliştirmiştir. 1999 yılına gelindiğinde ABD’deki 50 eyaletin tümünde DNA veri bankaları kurulmuş ve yasal düzenlemeleri de tamamlanmıştır. 2000 yılında yapılan eklemeler ile federal suçlarda da DNA örnekleme yapılması kararlaştırılmış ve özellikle terör suçları kapsama dahil edilmiştir (11).

İlk ulusal DNA veri bankası 1995 yılında İngiltere’de kurulmuş olup, 1999 yılına kadar veri tabanında 700.000 kişisel DNA profili birikmiştir. DNA veri bankaları sayesinde haftada yaklaşık 700 adli olgu aydınlatılmaktadır (19) İngiltere, 1995’ten beri Ulusal DNA Veri Tabanı sisteminin uygulanmasına başlanan ilk öncü ülke olmuştur. İngiltere’de DNA veri tabanı büyüklüğü 2010 yılı itibarıyla 6,9 milyonun üzerindeydi ki bu ülke nüfusunun yaklaşık % 9’una denk gelmektedir. Mart 2009 itibarıyla ulusal veri tabanının yaklaşık 3.50.033 DNA profili eklenmiş ve bu profiller 40.687 suç mahalli profili ile eşleştirilmiştir. Bu eşleşmelerden %25’inde mahkumiyet kararı verilmiştir. İngiltere’de DNA örneklerinin ulusal veri tabanına yüklenmesinden sonra İngiltere’de suçlu tespit etme oranının % 26’dan % 40’a çıktığı görülmüştür (20). İngiltere yasaları, masum insanların DNA kayıtlarının 100 yaşına kadar tutulmasına izin vermektedir. Ancak bu durum 2008 yılında Avrupa Mahkemesi’nde bir davaya konu olmuş ve davada İngiltere’nin haksız bulunması üzerine İngiltere Mayıs 2013’te, veri tabanından yaklaşık 1 milyon kaydı silmiş ve AİHM kararı ile uyumlu yasa değişikliğini yapmıştır (20). Böylece kişisel verilerin gizliliğinin korunması bakımından olumlu bir adım atılmıştır.

İngiltere’yi takiben Avrupa’da sırası ile 1996 yılında İrlanda ve İskoçya’da, 1997 yılında Avusturya, Hollanda ve Slovakya’da, 1998 yılında Almanya’da, 1999 yılında Finlandiya ve Norveç, 2000 yılında Danimarka, İsviçre, İsveç, Hırvatistan, Macaristan ve Fransa’da, 2002 yılında ise Belçika’da ulusal DNA veri bankası kurulmuştur. Bugün için Avrupa İnterpol üyesi 46 ülkeden 34’ü DNA veri bankası oluşturmuş veya oluşturma sürecini başlatmıştır (11).

Amerika Birleşik Devletleri’nin oluşturduğu Ulusal DNA Veri Tabanı, 2014 yılı itibarıyla, Çin’den sonra dünyanın en büyük ikinci DNA veri bankası niteliğindedir. FBI, 2012’den beri 12 milyondan fazla kaydı elinde bulunduran Birleşik DNA İndeks Sistemi (CODIS) veri tabanını oluşturmuştur. CODIS, DNA profillerinin yerel düzeyde, eyalet düzeyinde ve ulusal düzeyde depolandığı ve arandığı birçok seviyeye sahiptir. Ulusal düzeyde depolanan veriler ulusal DNA veri tabanında tutulmaktadır. Olay yerinden, hükümlülerden ve tutuklulardan elde edilen DNA verileri CODIS’te taranmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk olarak sadece mahkûmların DNA verileri veri tabanına kayıt edilirken sonradan yapılan bir değişiklikte tutukluların DNA verilerinin de veri tabanına kayıt edilmesine imkân sağlanmıştır. (21)

5. TÜRKİYE’DE DNA VERİ BANKALARI VE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye’de DNA delillerinden adli amaçlarla yararlanılması yeni olmamakla birlikte, konu hakkındaki yasal düzenlemeler oldukça yeni tarihlidir. 2004 yılında yasalaşan, 2005 Haziran ayında değişikliklerle yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ile bu kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapan 5353 sayılı kanun kapsamında, “vücuttan örnek alınması, genetik analiz yapılmasında uyulması gereken kurallar”

belirlenmiştir. 5271 sayılı CMK'nın 75. maddesi şüpheli veya sanığın beden muayenesi ve vücudunda kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilmesine dair düzenlemeler içermektedir.

CMK'nın 75. maddesinin 5. fıkrası; "Üst sınırı iki yıldan daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda, *kişi üzerinde iç beden muayenesi yapılamaz; kişiden kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınmaz.*" düzenlemesini içermektedir.

CMK'nın 75. maddesinin gerekçesi aşağıdaki gibi açıklanmıştır (22);

"Beden muayenesi, 1412 sayılı Kanunda ayrıntılı olarak düzenlenmiş değildir; 1412 sayılı Kanununun 66 ncı maddesinin son fıkrasında yer alan düzenlemenin, gerek maddî gerçeğe ulaşılması ve gerek şüpheli ve sanığın insan hakları açısından yeterli olmadığı açıktır. Tasarı bu konuyu geniş şekilde düzenlemeyi uygun görmüştür.

Karşılaştırmalı hukukta bedenden parça alınması hususunda değişik düzenlemeler vardır: İngiltere'de ilgilinin rızası olmadıkça parça alınmaz; ancak geçerli bir neden olmadığı hâlde rıza açıklanmaması durumunda hâkim, sanığa karşı bir suçluluk emaresi çıkarabilir. İtalya'da ise parça alma hem yasaktır ve hem de rıza olmaması hâlinde hâkim bundan sonuç çıkaramaz. Almanya'da ise ilgilinin rızası olmadan bedenden parça ve kısım alınabilir. Bu işlem hâkim, savcı ve gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde polis tarafından gerçekleştirilebilir. Ancak ön koşul kişinin sağlığının bir riskle karşılaşmaması ve işin ağır bir tıbbî müdahaleyi gerektirmemesidir; 15/6/2000 tarihli olup, Fransız Ceza Usul Kanununun 142 nci maddesinde ve diğer bir kısım kanunlarda değişiklik yapan Kanun bu konuda şu hükümü getirmiştir: "Gözaltına alınmış bir kimse üzerinde dahili bedensel tahkik işlemlerine girişmek için bir hekime başvurmak zorunludur. Bu tür bir işleme, araştırma bakımından zorunlu olduğu hâllerde başvurulabilir".

Tasarı, Alman sistemine yakın ve fakat ona göre daha güvenceli bir usulü kabul etmiştir: Birinci olarak delil elde etmek, bazı vakıaları ve olayları, örneğin yaraları, iz ve eserleri belirlemek amacıyla muayene yapılabilecek, beden boşlukları incelenebilecektir.

İkinci olarak bedenden kan, cinsel salgı, saç, vücut kılları, tırnak, tükürük, nefes, deri döküntüsü, gaita, sümük, balgam gibi örneklerin alınması mümkün olacaktır. Bu yolla örneğin gen teknolojisi ceza muhakemesinin hizmetine sokulmuş olacaktır.

Üçüncü olarak işlemin ilgilinin sağlığını tehlikeye düşürmemesi temel ön koşuldur. Bu itibarla muayene veya parça almak maksadıyla, hiçbir suretle, cerrahî müdahalede bulunulamaz. Cerrahî müdahalenin ne olduğunu, sağlıkla ilgili mevzuat belirtmektedir.

Dördüncü olarak bu işleme ultima ratio olarak yani başka suretle delil elde etme olasılığı bulunmayan hâllerde başvurulabilecektir.

Beşinci olarak işleme, mutlaka şüpheli veya sanığın avukatının dinlenmesinden sonra hâkim tarafından karar verilebilecektir. Cumhuriyet savcısı veya mağdur bu hususta istemde bulunabileceklerdir.

Altıncı olarak gerekli işlemler hâkimin görevlendireceği bir hekim veya diğer bir görevli tarafından yapılacaktır.

Yedinci olarak alınan örneklerin, kişilik haklarının korunması için olayla ilgisi bulunmayan başka yargılamalarda kullanılması mümkün olmayacaktır.

Bu maksatla alınan kararlara karşı itiraz edilebileceği maddenin son fıkrasında hüküm altına alınmıştır."

5271 sayılı CMK'nın 76.maddesi, maddi gerçeğin araştırılması bakımından şüpheli veya sanıktan başka "diğer kişilerin" de beden muayenesinin ve vücutlarından örnek alınmasının gerekli olabileceğini, örneğin, mağdur üzerinde yapılacak olan incelemeler, iddia ve savunma açısından önemli bulguları ortaya koyabileceğini, bu nedenle 75. maddede yer alan usulün şüpheli veya sanık dışındaki kişiler bakımından da uygulanabilmesini öngörmüştür. Böyle bir durumda tanıklıktan çekinme haklarına sahip olanların beden muayenesini yaptırmayı veya bedenden parça alınmasını kabul etmeyebilecekleri de hüküm altına alınmıştır.

5271 sayılı CMK'nın 78. maddesi moleküler genetik incelemelere ilişkin düzenleme içermektedir. 5271 sayılı CMK'nın 80. maddesi de genetik incelemelerin gizliliğine dair düzenlemeler içermektedir. 80. madde; 75, 76 ve 78. madde hükümlerine göre alınan örnekler üzerinde yapılan inceleme sonuçlarının kişisel veri niteliğinde olduğunu, başka bir amaçla kullanılmayacağını, dosya içeriğini öğrenme yetkisine sahip bulunan kişiler tarafından bir başkasına verilemeyeceğini düzenlemektedir. Kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraz süresinin dolması, itirazın reddi, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilip kesinleşmesi hâllerinde bu bilgilerin Cumhuriyet savcısının huzurunda derhâl yok edilmesi ve bu durumun dosyasında muhafaza edilmek üzere tutanağa geçilmesi gerekmektedir.

5271 sayılı CMK'da belirtilen bu işlemlerin uygulama esas ve usulleri ise "Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik" (23) ile düzenlenmiştir.

DNA veri bankaları ile ilgili düzenleme ise halihazırda bulunmamaktadır. Ancak, ülkemizde Adalet Bakanlığı tarafından 2007 yılında "kimlik tespiti veya adli amaçla DNA örneklerinin alınması, analiz yapılması, verilerin saklanması, verilerden yararlanılması ile Türkiye Milli DNA Veri Bankasının kuruluş ve görevlerine ilişkin esas ve usulleri düzenlemeye" yönelik olarak 44 maddelik "DNA Verileri ve Türkiye Milli DNA Veri Bankası Kanunu Tasarısı" (24) hazırlanmıştır. Tasarı, veri bankası niteliği taşıyacak bir kurumun oluşturulmasını öngörerek kuruluşu, yapılanması, yetkileri ve bütçesine dair düzenlemeler içermektedir. Tasarı; 5271 sayılı CMK'da belirlenen esas ve usuller çerçevesinde vücuttan, bir suç sebebiyle olay yerinden, kim olduğunu tespit etmek amacıyla, hukuki ve fiili sebeplerle kimliği tespit edilemeyen kişiler ile vücut parçalarından ve ölmüş kişilerden, görevleri sebebiyle hayati risk taşıyanlardan ve ayrıca gerekli rızaların alınması kaydıyla gönüllü kişilerden alınan biyolojik örnekler üzerinde DNA analizi yapılabilmesine imkân sağlamaktaydı. Adalet Bakanlığı tarafından 2007 yılında hazırlanan ve çokça tartışmalara sahne olan Tasarı, Başbakanlık tarafından 2008 yılında iade edilmiştir. Ancak tasarı, aradan geçen yıllara rağmen Tasarı Başbakanlık'a yeniden sunulmamıştır (25).

Ülkemizde oluşturulacak DNA veri bankası için birtakım öneriler belirtilmektedir. Buna göre; başlangıçta kapsamın cinayet, ırza geçme suçları gibi oldukça ciddi suçları içerecek şekilde dar tutulması uygun bir yaklaşım olacaktır. Çünkü kapsamın geniş tutulması büyük mali külfet getireceği gibi bu konuda yetişmiş personel açığını da bariz olarak ortaya koyacaktır. Verilerin güvenilirliği ve ulaşılabilirliği özenle detaylandırılmalıdır. Veritabanının oluşturulduğu ilk yıllarda dramatik başarılar beklenmemesi, işlerliğin ve uyumun veritabanında biriken profil sayısı ile orantılı olarak artacağı bilinmelidir. Bu konuda çalışacak laboratuvarların uluslararası kabul görmüş SOP (Standard Operational Procedures)larını oluşturması ve kalite sistem gerekliliklerini yerine getirmiş olması gerekir (11).

5. DNA VERİ BANKALARININ KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Türk Hukuku'nda Düzenlenişi

DNA bankalarında kişiye ve hatta kişinin aile fertlerine ait hassas bilgiler ve bu bilgileri içeren biyolojik örnekler saklanmaktadır. Bu itibarla, DNA bankaları ile ilgili düzenlemeler kişisel verilerin korunması mevzuatı bakımından özel bir öneme sahiptir. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na göre, kişisel veri bir kişinin kimliğini doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya koyacak herhangi bir bilgi olarak tanımlanmıştır. Biyolojik materyaller de bu kapsamda özel nitelikli kişisel veri kapsamındadır.

DNA materyalleri hemen hemen tüm ülkelerde, sadece tutuklanan ya da suçu kanıtlananlardan değil, suçlananların tümünden toplanmaktadır. Avrupa Birliği yasal düzenlemelerine göre, bu materyalin kullanımı tamamlandıktan sonra 12 ay içinde imha edilmesi zorunludur (10). Ülkemiz açısından ise "Ceza Muhakemesi Kanunu" ve "Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında

Yönetmelik” gereğince genetik incelemeler amacıyla alınan bilgilerin, kovuşturmayaya yer olmadığı kararına itiraz süresinin dolması, itirazın reddi, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilip kesinleşmesi hallerinde, Cumhuriyet Savcısının huzurunda analizler sonucu elde edilen bulguların bilirkişi tarafından ilgili mercie gönderilmesi, moleküler genetik analizler için izole edilen DNA örneklerinin de, bilirkişi tarafından rapor hazırlandıktan sonra imha edilmesi ve bu hususun raporda açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi Ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik’in (26) 9/2 maddesi, Kasım 2017’de yayılan değişiklikten önce “silinmesi talep edilen veriler ihtiyaç halinde adli mercilere verilmek üzere bakanlıkça kurulan bir merkezde depolanır” ifadesini içermekteydi. Bu maddenin özellikle genetik veri açısından düşünüldüğü zaman oldukça tehlikeli olabileceğine ve genom verilerinin saklanma ve silinme/ anonim edilme koşulların net ve toplumun tüm katmanları tarafından kabul edilecek şekilde hazırlanması gerektiğine dair görüşler dile getirilmiştir (27). Bu görüşler üzerine Yönetmeliğin 9/2 maddesi son derece isabetli olarak Kasım 2017’de ilga edilmiştir (28). Bu haksız düzenlemeye Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik’i yürürlükten kaldıran yeni Kişisel Sağlık Verileri Hakkında Yönetmelik’te yer verilmemiştir (29).

5.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Konu İle İlgili Kararları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin DNA veri bankaları ile ilgili iki önemli kararı mevcut olup bunlardan birisi İngiltere’nin mevzuat ve uygulama değişikliği yapmasının tetikleyicisi olmuştur.

a. S. ve Marper / Birleşik Krallık Davası (Büyük Daire, 4 Aralık 2008 – 30562/04, 30566/04)

(30): Bu dava, başvuranlardan alınan parmak izlerinin, hücre örneklerinin ve DNA profillerinin, beraat kararı verilmesi üzerine haklarındaki ceza davasının birinci başvuran yönünden sona ermesine ve ikinci başvuran yönünden ise düşmesine rağmen, bir veri tabanında belirsiz bir süre boyunca saklanmasına ilişkindir. Mahkeme, söz konusu verilerin saklanması başvuranların özel hayata saygı haklarına ilişkin orantısız bir müdahale teşkil ettiğini ve demokratik bir toplumda gerekli olduğunun değerlendirilemeyeceğini kaydederek, Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, özellikle, modern bilimsel tekniklerin bedeli ne olursa olsun ceza adaleti sisteminde kullanılmasına izin verilemeyeceğini ve bu tekniklere yaygın olarak başvuranın muhtemel faydaları ile özel yaşam açısından söz konusu olan önemli menfaatler arasında dikkatli bir şekilde denge kurulması gerektiğini belirtmiştir. Yeni teknolojilerin geliştirilmesinde öncü bir rol oynadığını iddia eden her Devlet “doğru dengenin kurulması” konusunda özel bir sorumluluğa sahiptir. Mahkeme, “şüphelenilen ancak henüz hakkında mahkûmiyet kararı verilmemiş kişilerin parmak izlerinin, hücre örneklerinin ve DNA profillerinin bu davada olduğu gibi genel bir uygulama şeklinde ve ayırım gözetmeksizin saklanması, kamu yararı ile kişisel menfaatler arasında adil bir denge tesis edemediği” sonucuna varmıştır. Bu dava, İngiltere’nin mevzuat yasal düzenlemelerinde değişikliğe gitmesine neden olmuştur. İngiltere Mayıs 2013’te, veri tabanından yaklaşık 1 milyon kaydı silerek AİHM kararı ile uyumlu yasa değişikliğini yapmıştır (19). Böylece kişisel verilerin gizliliğinin korunması bakımından olumlu bir adım atılmıştır.

b. Peruzzo ve Martens / Almanya (4 Haziran 2013 (kabul edilebilirlik hakkında karar) 7841/08 and 57900/12 (31):

Ağır suçlardan mahkûm edilmiş olan başvuranlar, gelecekte işlenmesi muhtemel suçlara ilişkin yürütülecek soruşturmalarda kolaylık sağlaması amacıyla, hücre örneklerinin alınmasına ve bu bilgilerin DNA profili şeklinde bir veri tabanında saklanmasına dair yerel mahkeme kararlarıyla ilgili şikâyette bulunmuşlardır. Mahkeme, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, başvuranın davasında olduğu gibi belirli bir ağırlık seviyesine denk gelen suçlardan mahkûm edilen kişilerden DNA örneklerinin alınmasına ve saklanmasına ilişkin iç hukuk kurallarının

çatışan kamu menfaati ile kişisel çıkarlar arasında adil bir denge tesis ettiğine ve davalı Devletin kabul edilebilir takdir yetkisi kapsamına girdiğine karar vermiştir.

SONUÇ

DNA veri bankaları sayesinde, gerek dünyada gerekse de ülkemizde endişe verici oranlarda artan cinayet ve tecavüz gibi suçları çözmek ve hatta suçlu olmayan sanıkları da temize çıkarmak mümkün olabilmektedir. DNA veri bankaları suçluların bulunmasına yardımcı olduğu gibi masum kişiler için de masumiyet delili oluşturmaktadır.

DNA teknolojisinin hızlı gelişimi; her geçen gün daha hızlı, daha kolay elde edilmesi, daha küçük materyallerle çalışılabilmesi, gittikçe daha doğru ve güvenilir sonuçlar elde edilebilir hale gelmesi ve otomatik işleme olanaklarının gelişmesi, tek kullanımlık kitlerin ortaya çıkması ile birlikte teknolojinin ucuzlaması, elde edilen DNA delillerinin adli bilim alanlarında da kullanımının olağanüstü bir hızla yaygınlaşmasını ve kullanım amaçlarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Adli DNA veri bankalarının kriminal soruşturmalarda son derece faydalı olduğu ve suçun aydınlatılmasının yanı sıra caydırıcılık bakımından da önemli bir işlevi olduğu yadsınamaz niteliktedir. Nitekim DNA veri bankalarının çözümlenemeyen suçların aydınlatılmasını için pek çok ülkede kullanıldığı da görülmektedir. Bu yönüyle suçla mücadele için DNA veri bankalarının oluşturulması önemli bir adım olacaktır. Ancak DNA veri bankaları kriminal olayların çözümlenmesi için önemli faydalar sağlamasına karşın kişisel verilerin gizliliği, bireylere potansiyel suçlu imiş gibi bakılması, insan hakları ve özgürlüklerin ihlali noktasında kaygan biri zeminde olmaları nedeniyle tereddütlere neden olabilmektedir. Bu nedenle, kimlerden, hangi sebeplerle, hangi koşullarda ve hangi sınırlamalarla DNA verisinin alınabileceğinin ve bu verilerin DNA veri tabanında ne şekilde ve hangi sürelerle saklanacağı, silme ve yok etmenin usul ve esaslarının açık ve net olarak yasal düzenlemeye konu edilmesinin açık ve net olarak belirlenmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Suçla mücadele, suçluları yakalama ve suçsuzların da masumiyetini kanıtlamakta çok önemli işlevi olan DNA veri bankalarının kamu güvenliği ile bireysel özgürlük arasında bir denge sağlayacak şekilde güvenceler getirmesinin ve bu çerçevede düzenlemeler ve bir model oluşturulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ancak, bu konuyla ilgili istismara konu olabilecek hiçbir nokta kalmamalı, konu bilimsel düzlemde ele alınarak tartışılmalı ve konunun tüm paydaşlarının görüşlerinin ve tartışmalarının gözetildiği bir yasa çalışması yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Zengin MA. Genetik Testler Ve Bunun İnsan Hakları Hukukunun Bazı Alanlarına Olan Etkileri . Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, 1 (1) , s. 209-221.
2. Zengin MA. Biyoloji uygulamaları ve tıbbi müdahaleler karşısında insan haklarının korunması, Adalet Yayınevi, 2016, s. 7-84, 95-103.
3. Resmi Gazete: 7/4/2016 – 29677.
4. Schneider, Peter M:“Basic Issues in Forensic DNA Typing”. Foren. Sci Int. 88, s. 17-22.
5. Collins, A/Morton, N : “Likelihood ratios for DNA identification”, Proc Natl Acad Sci USA, 1994, 91 (13), s. 6007–6011. DOI: 10.1073/pnas.91.13.6007. PMID 8016106.
6. Polat O. Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar, Seçkin Yayınevi, Ankara 2016, s. 316-317.
7. Jeffreys A/Wilson V/Thein S: “Individual-specific ‘fingerprints’ of human DNA”, Nature, 1986, 316 (6023), s. 76–79. DOI:10.1038/316076a0. PMID 2989708
8. Semizoğlu İ. Adli DNA Analizleri, Seçkin Yayınları, Ankara 2013; Polat, Oğuz (2016), s. 316.

9. Aygörmüş U, Gülsün A. “Almanya, İsviçre ve Avusturya Hukuku Bağlamında Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli DNA Analizleri”, Türk Ceza Muhakemesi, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 2017, 5(2), s. 29-87, DOI: 10.26650/JPLC360265)
10. Büken E. “Adli Tıpta Genetik Araştırmalar”, İyi Klinik Uygulamalar Dergisi, Yıl 2009, Sayı 22; s. 32-42.
11. Aşçıoğlu F. “Adli Amaçlı Ulusal DNA Veri Bankasının Kurulması ve Bu Konudaki Uluslararası Yaklaşımlar”, Adli Tıp Dergisi, 2003; 17(3-4): 55-56. <http://www.abgeder.org/Makaleler/104.pdf> (Erişim Tarihi: 11.11.2018)
12. Hedberg, K/Albertson, J: “The National DNA databases in Sweden: A survey about legislative procedures, changes and effects from 1999 to 2003”. Forensic Sci Int, 2003;136(1), s. 37.
13. Hitchin, S/Schuller, W: “Global DNA database inquiry: results and analysis”, General Secretariat, Interpol. 2002, s. 1-42.
14. Corte-Real, Francisco: “Forensic DNA databases”, Forensic Science International 146S, 2004, s. 143–144.
15. Smith M. “Universal Forensic DNA Databases: Balancing the Costs and Benefits, Alternative Law Journal, 2018, Vol. 43(2); s. 131–135
16. Herkenham D: “DNA database legislation and legal issues”. Profiles in DNA, 2002;5(1), s.6-7.
17. Greenhalgh M, Allard J: “Experiences with a computerised database of the DNA profiles in forensic casework”, Rittner C.Schneider, PM, editors. Advances in Forensic Haemogenetics, Berlin: Springer, 1991, s. 298-300; Aşçıoğlu, s. 55-62.
18. Balding, DJ/Donnelly, PJ: “Evaluating DNA profile evidence when the suspect is identified through a database search”, Journal of Forensic Science, 1996, 41, s. 603-607; McEvvan, JE/Reilly, PR: “A review of state legislation on DNA forensic data banking”, Am J. Hum.Genet. 1994, 54, s. 941-958
19. Peter D. Martin, Hermann Schmitter, Peter M. Schneider, “A brief history of the formation of DNA databases in forensic science within Europe”, Forensic Science International 119 (2001); 223–231
20. Joy, S/Bastian TS/Selvamani, M/Abraham, S: “India - National DNA offender database as tool for criminal surveillance: Need for public debate!!!”., J Med RadiolPathol Surg 2018;5:11-14(2018), s. 5, 11–14.
21. Nelson, Mark: “Making Sense of DNA Backlogs—Myths vs. Reality”; 2010. s. 20-25. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/230415.pdf>. Erişim Tarihi: 11.11.2018.
22. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss698m.htm> (Erişim Tarihi: 12.11.2018)
23. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8202&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=genetik%20inceleme> (Erişim Tarihi: 12.11.2018)
24. http://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=665acfee-9232-11e7-b66d-1540_034f819c Erişim Tarihi: 11.11.2018)
25. https://www.haberler.com/basbakanlik-milli-dna-veri-bankasi-kanunu-tasarisi-316_7637-haberi/ (Erişim Tarihi: 12.11.2018.)
26. Resmi Gazete: 20/10/2016 – 29863.
27. Akarsu N. “Genetik Araştırmalar Ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu”, Kişisel Sağlık Verileri: Genetik Sempozyumu Kitabı. 6 Mayıs 2018, Türk Tabipleri Birliği Yayını; 47-53.
28. Resmi Gazete: 24/11/2017 – 30250.
29. Resmi Gazete: 21/06/2019 – 30808.
30. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051> ; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114903> (Erişim Tarihi: 12.11.2018.)
31. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121998> (Erişim Tarihi: 12.10.2018)